Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

Besprekingen en aankondigingen

De redactie verwelkomt initiatieven tot het schrijven van evaluatieve recensies en korte boekaankondigingen. Neemt u daartoe vooraf contact op met de recensieredacteur.

Judith P. Butler, Precarious Life. The powers of mourning and violence, London/New York: Verso 2004, 168 p.

Precarious Life bestaat uit een vijftal opstellen van de hand van de progressieve politiek filosofe en 'gender theorist' Judith Butler, alle geschreven na de gebeurtenissen van 11 september 2001, en vooral ook – zoals zij zelf zegt – 'in reactie op het klimaat van verhevigde kwetsbaarheid en agressie' dat sedertdien zou heersen.
In *Explanation and exoneration, or what we can hear* stelt de schrijfster dat de morele verontwaardiging en de publieke rouw die volgden op de aanslagen, en vooral de wijze waarop de Amerikaanse regering verkoos deze in haar buitenlandbeleid te vertalen, anti-intellectualisme en een groeiende aanvaarding van censuur in de hand hebben gewerkt. Zo verhaalt zij van het gebruik van de term 'excusenik' in redactionele commentaren van de gezaghebbende en toch zo verstandige *New York Times* ter aanduiding van diegenen die het na 'nine-eleven' waagden te zoeken naar een verklaring voor het gebeurde. Een praktijk als deze zou getuigen van het feit dat het Amerikaanse politieke klimaat minder en minder ruimte biedt aan nuance en in de greep lijkt te zijn van een groeiend anti-intellectualisme. Het onderscheid tussen het zoeken naar een verklaring voor de aanslagen in New York en het geven van een rechtvaardiging ligt inmiddels ver buiten het blikveld van de deelnemers, aldus Butler, zelfs buiten dat van liberale *Times*-redacteuren. En als het dan niet langer mogelijk is om te vragen naar de historische en politieke gebeurtenissen die aan de terreurdaden zijn voorafgegaan, als – met andere woorden – op het antwoord van de vraag naar de oorzaken van zo'n geweldsexplosie kennelijk niet langer prijs gesteld wordt, hoe kunnen we ons er dan nog van vergewissen dat de Amerikaanse regering de juiste maatregelen heeft genomen ter voorkoming van verder geweld!? En welke kanttekeningen zijn er dan nog te plaatsen bij het Amerikaanse militaire optreden in Afghanistan en Irak!?
De '9/11'-ervaringen van pijn, verschrikking, angst en rouw kunnen van grote waarde zijn, zo meent Butler, maar slechts indien zij niet alleen leiden tot een reflectie op de wijze waarop anderen het slachtoffer geworden zijn van Amerikaans willekeurig geweld, maar tevens instrumenteel zijn aan de totstandkoming van een andere publieke cultuur en een ander publiek

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

beleid; een cultuur en een politiek waarin het onverwachte verlies van naasten en medeburgers enerzijds en de onmiddellijke gewelddadige reactie anderzijds niet als norm van het politieke leven worden aanvaard.
In het tweede essay (*Violence, Mourning, Politics*) probeert de schrijfster te begrijpen waarom geweld zo dikwijls volgt op verlies en rouw. Vertrekkend vanuit het gegeven dat de vatbaarheid voor gewelddaden van de ander nu eenmaal met de socialiteit van het menszijn gegeven is, ziet zij sommige vormen van hedendaagse soevereiniteit als pogingen om deze kwetsbaarheid weg te nemen. Het verlies van anderen doet ons ook het verlies van de controle over onze eigen levens ervaren. Ook dat hoort bij rouw. Nu is het belang dat gehecht wordt aan lichamelijke integriteit en individuele zelfbeschikking, wezenlijk aan veel politieke stromingen. Maar aan wilsvorming gaat onmiskenbaar de basale niet-gekozen lichamelijke nabijheid van anderen vooraf. In naam van de autonomie zijn de sociale condities van onze lichamelijkheid eenvoudigweg niet te loochenen. In de openbare ruimte zijn onze lichamen altijd ook deels niet van ons. En in ons streven naar autonomie zouden wij ook moeten leren onszelf te zien als onderdelen van een gemeenschap, aldus Butler, gevormd door anderen maar ook anderen vormend, op wijzen die zich deels aan onze controle onttrekken. Ons streven naar autonomie – op welk terrein dan ook – dient onze fysieke afhankelijkheid en kwetsbaarheid te verdisconteren. Verlies en rouw confronteren ons juist met de fundamentele socialiteit van ons fysieke bestaan.
Voor de schrijfster is het dan de vraag hoe dit inzicht kan leiden tot een normatieve heroriëntatie in de politiek. Zij stelt vast dat in bepaalde sociale en politieke omstandigheden gevoelens van kwetsbaarheid – die (nogmaals) op zichzelf nu eenmaal met ons lichamelijk bestaan gegeven is – sterk overdreven kunnen worden. Dat is vooral het geval in een cultuur waarin geweld zowat tot levensstijl is geworden en de middelen tot zelfverdediging beperkt zijn. Een gezond besef van kwetsbaarheid kan aan de wieg staan van verstandige niet-gewelddadige oplossingen, maar in een cultuur die zich kenmerkt door geïnstitutionaliseerde fantasieën van dominantie en onkwetsbaarheid blijken oorlogszuchtige sentimenten snel de kop op te kunnen steken. Butler constateert dat de VS zich na 'nine-eleven' in een staat van nationale melancholie bevinden, waarin op de eigen verliezen pompeuze blijken van publieke rouw volgen – en er welbeschouwd evenzoveel handelingen van natievorming plaatsvinden – maar waarin tevens de levens die door Amerikaans militair geweld verloren zijn gegaan, niet gelden als 'grievable'. In de Eerste Wereld, maar in de VS in het bijzonder, is het besef van onze kwetsbaarheid voor de handelingen van die slachtoffers teloorgegaan. De implicaties van hun fysieke en niet verkozen nabijheid worden niet langer 'meegenomen' in ons streven naar autonomie. Voordat

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is bestemd voor anonieme bezoeker

het geweld een einde maakte aan hun levens, betekenden zij voor ons al niets. In zekere zin waren zij toch al geen mensen.
Een soortgelijke redeneertrant volgt de schrijfster ter verklaring van de merkwaardige status van de gedetineerden van Guantanamo Bay. Het is niet alleen zo dat zij niet beschouwd worden als krijgsgevangenen – en dus uit hoofde van het internationale recht terzake recht zouden hebben op tenminste enige bescherming –, zij zijn zelfs geen mensen. In *Indefinite Detention* voert zij aan dat de gedetineerden in geen enkel normatief opzicht subjectiviteit toekomt. In dit essay overtuigt Butler toch wat minder. Foucaults notie van bestuurskunst wordt erbij gesleept om te beschrijven hoe na de aanslagen delen van het recht voor onbepaalde tijd zijn opgeschort, militaire codes ingang hebben gevonden en uitvoerende functionarissen zich onbeperkte beslissingsmacht hebben toegeëigend in zaken van leven en dood. Als verklaring van bepaalde gebeurtenissen na 2001 oogt het allemaal wat gekunsteld. Bovendien is het zeer de vraag of zo'n verklaring nodig is voor het morele punt dat zij uiteindelijk wil maken. 'Guantanamo Bay' is evident in strijd met het vigerende oorlogsrecht. Er zullen maar weinig juristen zijn die dat ontkennen. Dat de Amerikaanse regering de gedetineerden hun rechten onthoudt, impliceert niet dat zij niet voortdurend hierop gewezen kan en mag worden. Dat de regering-Bush zich vooralsnog weinig aantrekt van dit geluid, maakt een zo fundamentele morele herbezinning als die welke Butler blijkens het laatste essay voorstaat, nog niet noodzakelijk. Dat de regering-Bush de rechtssubjectiviteit van de gedetineerden ontkent, dat is althans de mening van de schrijfster, wil nog niet zeggen dat anderen dat ook zouden moeten doen. Ook de regering van de VS dient zich te schikken naar de normen van het internationale recht en het traditionele pleidooi voor de verruiming van hun handhavingsmogelijkheden (door bijvoorbeeld het geven van meer bevoegdheden aan de VN) is zo onzinnig niet.
In het slotessay (*Precarious Life*) tracht Butler dan toch uitwerking te geven aan een ethiek van kwetsbaarheid, aan een ethiek van non-agressie die geschraagd wordt door een gedegen besef van het gemak waarmee een mensenleven vernietigd kan worden. Butler grijpt hiervoor terug op Levinas' notie van het gelaat van de Ander. En na te hebben getoond dat er in onze media heel wat schort aan de representatie daarvan, op zeer overtuigende wijze, tracht zij na te gaan op welke wijze dit gelaat in het politieke debat zou kunnen verschijnen. Hierin slaagt zij minder goed en wellicht heeft dit te maken met het feit dat Levinas' voorstelling zich niet zo goed naar het politieke laat extrapoleren. Dat heel wat Anderen in de publieke sfeer hun gelaat niet kunnen tonen, is wel duidelijk. En dat dit wel zou moeten evenzeer. Maar hoe die publieke ruimte dan gedefinieerd zou moeten worden, opdat dit gelaat zou kunnen verschijnen, dat laat de schrijfster in het midden.

Dit artikel uit Netherlands Journal of Legal Philosophy is gepubliceerd door Boom juridisch en is beschikbaar voor anonieme bezoeken

Butlers opstellen bieden soms verrassende inzichten. Zeker in verklarend opzicht is zij zeer overtuigend. Waar *Precarious Life* wil voorzien in een fundamentele ethische herbezinning van de politiek, blijft de schrijfster steken in algemeenheden en biedt zij vooralsnog toch niet meer dan een veelbelovende aanzet.

Martin Buijsen (Rotterdam)